

Epifyytti

Eeva Berglund^a

Metsätalous ja tietotalous kaupungistuvassa Suomessa: juurevampaa tarinointia pluriversaalin käsitteen avulla

Johdanto – metsätalouden ja tietotalouden tarinat

”Suomi elää metsistä” -väite on ideologiaa. Samoin hokema, että kestävä tulevaisuus tehdään uusimmalla älyteknologialla varustetuissa kaupungeissa. Molemmista puhe-tavoissa on kuitenkin ripaus totuutta. Tilallisesti metsätalous sijoittuu lähinnä maaseudulle ja tietotalous lähinnä älykkäitä innovaatioita poikiviin ja kuluttaviin kaupunkiin tai urbaaneihin tiivistymiin. Kun tietotalouden kauppatavara suunnataan globaaleille markkinoille ja se vielä mielletään aineettomaksi, tietotalous myös helposti assosioituu yhdenmukaiseen ja universaaliksi kuviteltuun elämänmuotoon. Ja kun hyvinvointi ja menestys yhä enemmän yhdistetään kaikkeen, mikä esiintyy taloudessa aineettomana, kuten digitalisaatioon, voi syntyä käsitys, että resurssien käyttö tieto- ja palvelutalouden imussa elävillä kaupunkialueilla olisi erityisen toivottavaa tai onnistunutta. Vastaavasti on helppo ajatella, että elämä muualla (kuin kaupungissa) – vaikka metsäiseen aineellisuuteensa vahvasti kietoutuneella suomalaisella maaseudulla – olisi ongelmallista ja sen kulttuuri jälkeenynttä.

Toki tietotaloudellakin on oma kulttuurinsa ja maantieteelliset koordinaattinsa; ne löytyvät Kalifornian osavaltiota, kahden kuuluisan yliopiston läheisyydestä, Piilaaksoksi (engl. *Silicon Valley*) kutsutusta korkeasti pääomitetusta teollisuuden tiivistymästä. Käsitteeksi on, että suomalaisten yritysjohtajien ja poliittisen eliitin yhteiskunnallisen imaginaarin ja onnistumisen määritelmien takaa löytyy juuri tuon talouskilpailun kesto-onnistujan eli ”paikattoman” ja ”aineettoman” digikulttuurin kehdon, Piilaakson, idea. Tämä näkyy suomalaisessa mediassa, elinkeinopolitiikassa ja jopa ministeritasolla kannettuna huolena globaaleista huipputason ”osaajista”, joiden hyvinvointia tukevia kansainvälisiä kouluja, ruokailutottumuksia ja kulttuuripalveluita pyritään tukemaan – ja se tuntuu intensiivisessä kaupunkirakentamisessa (Berglund & Julier 2020; Kellokumpu 2021), johon palaan tekstin lopussa.

Planetaaristen haasteiden aikakaudella sekä ongelmista että ratkaisuista tarinoidaan toki globaalissa kehityksessä. Silti esimerkiksi muuttuvaan ilmastoon liittyvät ongelmat ilmenevät paikallisesti, toisin sanoen ne kohdistuvat aina jonnekin (Wapner 2021, 49), ja se mitä

^a Muotoilun laitos, Aalto yliopisto & Historia-, kulttuuri- ja viestintätieteiden tutkimusyksikkö, Oulun yliopisto, eeva.berglund@aalto.fi

tapahtuu jos protestoi riippuu aina tilanteesta. Ympäristöhuolen tai -aktivismiin voi nähdä edistyksen merkinä, mutta yhä useammin myös rikollisena ja tukahdutettavana toimintana. Tämän moninaisuuden tulisi korostua keskustelussa. Esitän alla, miten se voisi tapahtua pluriversaalin käsitteen turvin, jota hieman avaan. Käsite on erinomainen työkalu hahmotamaan myös ”kaupunki vastaan metsäperiferia” -keskustelun sokeita pisteitä. Tähän liittyvä suomenkielinen pohdinta on ollut vähäistä, ja alla jakamani näkemykset ovatkin varsin alustavia. Ne pohjautuvat ennen kaikkea Arturo Escobarin ajatuksiin siitä, miten elämää ylläpitävät keskinäiset riippuvuussuhteet ovat unohtuneet niin politiikasta kuin tutkimuksestakin. Pohdintaani tukee sivuamani planetaarisen urbanisaation käsite, sillä kaupunki-maaseutuasetelmassa se täydentää *pluriversum*-ajattelua korostaessaan pysyvää riippuvuuttamme aineesta ja aineellisuudesta, myös kaupunkien tietotaloudessa.

Korostan, että Escobarin pluriversumin ja urbanisaation kriittinen tarkastelu kutsuu pohtimaan yhteisiä tarinoita ja päämääriä. Mihin pyritään, mitä on onnistuminen?

Kilpailuun kannustavassa modernissa taloudessa aineellisuuteen liittyvät hyödyt ja ongelmat voi määrittellä monin eri tavoin. Jopa Suomessa, metsätalouden ihmemaassa, metsien aineellisista ominaisuuksista voi olla vaikea keskustella. Tätä kirjoittaessani on tuntunut jopa mahdolliselta, että maan hallitus kaatuu kysymykseen siitä, miten metsätalous ja muut elämää kannattelevat järjestelmät Suomessa tulevaisuudessa arvotetaan. Tilanteen korjaamisessa varmasti auttaisi yhteiskuntakehityksen perustavien aineellisten riippuvuuksien liittäminen yhteisten asioiden kehykseen.

Tosin metsätaloudesta puhuttaessa useasti käy niin, että teollistaloudelliset arvot törmäävät jossain vaiheessa sosiokulttuurisiin ja ekologisiin näkökulmiin. Näin toteaa esimerkiksi Maija Halonen metsätalouksmaaisemien luonto- ja materiaalikäsityksiä avaavassa *Alue ja Ympäristö* -lehden artikkelissaan (Halonen 2020), joka analysoi luontosuhteen erityyppisiä materiaalisuuksia. Halosen analyysi kutsuu pohtimaan asioita pikemminkin arkitodellisuuden kuin abstraktioiden valossa. Lieksassa tehtyihin kertomushaastatteluihin perustuva artikkeli lähtee osuvasta huomiosta, että jopa luonto- tai metsäsuhteesta keskusteltaessa aine ja materiaalisuus jäävät helposti taka-alalle. Materiaalisena nähdään lähinnä metsän teollinen hyödyntäminen, jolloin (ihmisen) toiminnan kytkökset aineeseen pysyvät edes jotenkin mielessä. Vastaavasti jälkiteolliselle vauraalle yhteiskunnalle tyypilliset jälkimateriaalistiset tavat suhtautua metsään – vaikka kauniina maisemana tai ei-välineellisenä ja pyyteettömänä luontoarvona – jätetään määrittelemättä tai ne niputetaan yksioikoisesti materiaalityöksi (Halonen 2020, 45). Tietotalouden imaginaarissa materia on edelleen (huolimatta pikkuhiljaa tunnustetuista saatavuusongelmista) vain sivuroolissa, ja digitalisaation materiaalisuus ja monet tietokoneistumisen vahingolliset ja peruuttamattomat aineelliset seuraukset valtaosin sivuutetaan (Ensmenger 2018).

Uusliberalismin ja globalisaation aikana varttuneiden on kenties vaikea kuvitella vaihtoehtoa sen enempää digitaaliselle tulevaisuudelle kuin loputtomalle talouskasvullekaan. Vauraiden kaupunkilaisten digitalisaatiopuheessa ajasta ja paikasta irrottautuminen esitetään myös usein uutena ja kaiken mullistavana mahdollisuutena. Vastaavasti maaseudulta ja alkutuotantoalueilta käsin tarkasteltuna kaupungit ja kaupunkitaloudet hahmottuvat helposti irrallisina saarekkeina. Materiaaliset riippuvuudet tahtovat unohtua ja syntyä vaikutelma, että tiedon ja pääoman kasautuminen alati kasvaviin kaupunkiin olisi kestävä. Tarina tietotalouden väijäämättömydestä ja hienoudesta on kuitenkin aika perinteistä modernia muistin menetystä, kuten kulttuurintutkija Paul Connerton on asian muotoillut (Connerton 2009).

Olisivatko epäilykset tätä *status quota* ylläpitävää tarinaa kohtaan kuitenkin kasvussa? On uusiakin tarinoita, jotka vähintäänkin monimutkaistavat jatkuvaan kasvuun ja globaaliin kilpailuun perustuvia puhetapoja. Ainakin ekologisesta huolesta on tullut edistyskellisuuden merkki. Ekotehokkaita ratkaisuja pidetään parempina kuin niiden teknologisesti kömpelöitä tai energiasyöppöjä edeltäjiä, uusi metsäbiotalous halutaan nähdä vanhaa metsätaloutta kestävämpänä (Ahlqvist & Sirviö 2019). Teknologisen uusiutumisen tarina ei toistaiseksi ole juurikaan vaikuttanut siihen, miten ihmiset ja yhteiskunnan keskeiset instituutiot itsensä

järjestävät. Yritykset modernisaation ekologisoidumiseksi eivät kuitenkaan ole johtaneet kesävyysmurrokseen (Stoddard ym. 2021). Pikemminkin poliittinen neuvottomuus ympäristökriisien keskellä nostaa epäilyksen, että vauraan modernin maailman rationaalisuutta ja abstrahointia korostava tietokäsitys on itsessään kriisissä (Stengers 2018). Nythän on jo mahdollista hahmottaa planetaarinen kriisiytyminen kapitalismin lopunajan näyttämönä.¹

Erityisen kiinnostavaa on, miten kriisejä ja vaikeita tilanteita on alettu hahmottaa moninaisempina ja paikallisempina kuin aiemmin, ja niiden juuria ehkä syvempinä (Ghosh 2021; Wapner 2021). Myös Arturo Escobarin ajatukset ovat jo pitkään menneet tähän suuntaan (erityisesti Escobar 1995). Seuraavaksi esittelen Escobariin nojautuen pluriversaalin idean ja sen liitokset planetaarisen urbanisaation teemaan. Molemmat käsitteet tukevat vallitsevan aineettomuutta ja paikattomuutta ihannoivan puheen kriittistä analyysia, joten niillä on paljon annettavaa myös puhuttaessa suomalaisesta metsätaloudesta ja tietotaloudesta.

Universaalista pluriversaaliin

Yhtenä talous- ja teknologiavetoisen kehityksen pitkäaikaisimpina kriitikkona Escobar järjestelmällisesti kyseenalaistaa länsimaiset menestyksen kriteerit. Hänelle kehityksen ja onnistumisen määrittely on aina paikka- ja aikasidonnaista. Eli vaikka ”globaali” tulkitaan universaalina, ”kehityksen” sisältö on heijastanut vain länsimaisia onnistumisen malleja. Sitä vastoin pluriversaali viittaa pluraaliin, eli monikkoon tai moninaisuuteen.

Escobarin lähtökohta on modernin kulttuurin (oletettu) universaali yhteneväisyys ja standardisoinnin pyrkimys. Sen ohessa, että modernia maailmankuvaa leimaa käsitys kaikkialla pätevistä tieteen ja talouden laeista, sen ytimeen on juurtunut myös vaikutusvaltainen tarina elämän muodosta, joka on kansainvälinen ja homogeenisuuteen taipuvainen. Keskiössä on moderni kaupunkilaisuus. Siihen kuuluu oleellisesti talouskasvu kaikkien havittelemana päämääränä ja poliittisena johtolankana (Escobar 2019). Myös Suomessa nimenomaan markkinatalouteen perustuvat, näennäisesti universaalit ja paikasta irrotetut menestyksen mittarit ovat tunkeutuneet arkielämään ja -ajatteluun. TINA-doktriinin² myötä vaihtoehdot ajettiin marginaaliin, ja julkisten puhetapojen lähtökohdaksi tuli talouskilpailun edistäminen. Vähitellen vastustus hiipuikin ja kilpailutaloutta edeltävät jaetut periaatteet unohtuivat (Alasuutari 2004), niin kuin uutuuksia ihannoivassa modernissa yhteisössä helposti käy (Connerton 2009). Onnistumisen tunnetta on Suomessakin tukenut modernille tyypillinen evoluutionomainen käsitys historiasta: kun ihmiskunta asetetaan yhdelle kehityksen janalle (Massey 2005), samat menestyksen kriteerit mahdollistavat ihmisten ja yhteisöjen arvottamisen kehittyneiksi tai vähemmän kehittyneiksi, niin yhteisöjen ja valtioiden välillä kuin niiden sisälläkin. Käytännössä tämä tuntuu esimerkiksi siinä, miten niin yksilöt kuin yhteisötkin usein arvottavat itseään, niin kipeää kuin se tekeekin, rahassa.

Universaalille vaihtoehdoinen pluriversumi taas voisi olla ”maailma, johon mahtuu monta maailmaa”, kuten Meksikon Zapatista -aktivistit ovat asian kiteyttäneet (Escobar 2019, xvi). Siinä onnistuminen määritellään paikallisesti, ja kasvu on osa sykliä, johon sisältyy taantumaa ja kuolemaa. Elämää ylläpitävät erilaiset vastavuoroisuussuhteet tunnistetaan ja ne muovaavat niin käytäntöjä kuin ajatustapojakin, siis kulttuuria. Pluriversumin käsitteen turvin Escobar nostaa keskiöön myös käsityksensä maasta (*earth*) kaiken olevan keskinäisenä riippuvuutena – *radical interdependence*³. Pluriversaalissa katsannossa elämä on itseohjautuvaa eli autonomista, ja se perustuu ennen kaikkea vaihdantaan ja liikkeeseen,

1 Vielä hiljattain piti paikkansa Fredric Jamesonin tai Slavoj Žižekin heitto, että on helpompi kuvitella maailman loppu kuin kapitalismin loppu.

2 *There Is No Alternative*, joka yleensä liitetään thatcherismiin ja laajemmin uusliberalismiin.

3 “[T]he radical interdependence of everything that exists, the indubitable fact that everything exists because everything else does, that nothing preexists the relations that constitute it. Earth signals the capacity of life for self-organization, life’s ceaselessly unfolding flux of changing forms, forces, behaviors, and relations, and the fact that entities, processes, and forms are always in the process of dependent co-arising.” (Escobar 2019, 132)

aina kunkin paikan olosuhteiden ja historian muovaamana. Universaali katsanto taas tulkitsee paikalliset erityisyydet helposti takapajuksen kulttuurin paikalleen jämähtäneisyydeksi, johon voi vaikuttaa esimerkiksi valistamalla.

Pluriversumin kehityksessä rikkaus taas löytyy nimenomaan talonpoikais- tai alkuperäiskansojen elämästä, kapitalismin reunoilta ja varjoista. Pluriversaaleja elämisen tapoja harjoittavat yhteisöt ympäri maailman ovat samanaikaisesti toki kytkeytyneet monipaikkaisiin rahan, ihmisten, teknologioiden ja kaikenlaisten arkisten asioiden verkostoihin. Globaalit vaurauden virrat eivät kuitenkaan kanavoidu samassa määrin syrjäisille alueille kuin suurkaupunkeihin. Pienillä ja syrjäisillä paikkakunnilla tämä tilanne ja sen tuomat haasteet ovat arkisia, myös Suomessa (Moisio & Sirviö 2018), mutta tietotaloutta ihannoivan kehitysoptimistin silmissä ne ovat vääjäämätöntä joskin kenties valitettavaa kehitystä. Empiirinen tutkimus voi kuitenkin haastaa tätä laiskaa tulkintaa, ainakin paljastaessaan elämää ylläpitäviä riippuvuussuhteita. Etnografia tutkimusmenetelmänä onkin antropologian koulutuksen saaneelle Escobarille luonteva lähtökohta. Se miltei pakottaa huomion kiinnittymään ihmiselämää muovaavaan laajempaan aineelliseen kontekstiin ja siihen vaikuttaviin loputtomiin yksityiskohtiin kieltämättä kuitenkin globaaleja kytköksiä. Etnografisessa työssä tutkija ja tutkittavat yhdessä herkistyvät ympäristön ja sitä elävöittävien toimijoiden läsnäoloon kaikessa tekemisissä (Pandian & Yamada 2020).⁴

Erityisesti synnyinmaassaan Kolumbiassa tutkimusta tehnyt Escobar pureutuu myös tiedon filosofiaan. Etnografina hän perustaa työnsä vankasti aikaan ja paikkaan sidotun, olemassa olevan tietämisen ja taitamisen monimuotoisuuteen. Näin hän on herkkä aistimaan ja oppimaan moderneista tieto- ja taitokäsityksistä poikkeavista epistemologioista ja ontologioista, joissa esimerkiksi luonto ja sen tunteminen esiintyvät varsin moninaisena. Tämä itsessään voi haastaa länsimaisesta filosofiasta tuttuja kartesiolaisia ajatuksia ja ihanteita. Etnografille tieto on nimittäin aina myös tuntoa, joten paikallisasukkaiden tavoin hyvä tutkija saattaa kohdata (tai ainakin tunnistaa) maan niin ajatuksena kuin aineenakin. Ei ole yhtä ilman toista. Monet vähemmistökansojen kulttuurit näkevätkin maan ja elämän olevan jopa henkirikoksen, murhan kohteena. Maa, kuten metsä, voi olla käsinkosketeltavaa sekä ei-käsinkosketeltavaa, se voi olla arkisen todellista sekä ymmärryksen rajamailla, erilaisia ekologioita, keskinäisriippuvuuksia ja virtauksia.⁵ Vaikka Suomessakin tunnustetaan hyvin kulttuurisidonnaisia luontosuhteen piirteitä, eikä vähiten metsän suhteen, modernisaation myötä luontokäsitysten kirjon tunnistaminen ja kunnioittaminen on vaikeutunut. Elämää on latistettu resurssiksi, jolla on rahallinen arvo ja jota voi näin ikuisesti kompensoida, vaikka se tarkoittaisi elämän tuhoa.⁶

Tiedekäsityksen ohessa Escobar nostaa esiin myös länsimaiden ulkopuolella hahmotuneita onnistumisen kriteerejä, esimerkiksi sen, miten ihmisen malli on modernisaation myötä rajoittunut: mittapuuna on porvarillinen ja valkoinen individualisti (EXALT Initiative 2021). Kun tarkastelu lähtee kehityskriittisistä lähtökohdista, kuten Escobarille tyypillisestä poliittisen ekologian katsannosta, on myös todennäköisempää löytää vihjeitä pluriversaalista todellisuudesta. Niitä löytyykin sieltä, missä globalisaatiota yhä vastustetaan ja missä kapitalismin logiikka ei vielä – kenties sinnikkäistä yritysistä huolimatta – ole hallitsevassa asemassa.

Teollistaloudellisista käsityksistä poikkeavia kokemusmaailmoja ja tietämisen tapoja löytää myös nyky-Suomesta. Esimerkiksi Halonen (2020) tunnistaa metsän arvostuksissa yhtä aikaa materiaalisia sekä jälkimateriaalisia arvoja. Hän raportoi, miten paikalliset itse

4 Alkuperäisessä haastattelussa Pandian muotoilee asian näin: ”There’s no way of producing an adequate understanding of what might happen in a particular human milieu without paying attention to an infinity of details about all the other human and nonhuman elements, living and non-living, that populate, animate, and motivate that lifeworld.” (Pandian & Yamada 2020)

5 Hän selittää vaikeaa asiaa selkeästi EXALT-podcastissa (EXALT Initiative 2021).

6 On kiinnostavaa, että modernin alkuaiikoina Descartes otti voiton Spinozasta. Ei ihme, miten moni kriittinen ajattelija kääntyy jälkimmäisen ajatteluun.

toivovat monimuotoisuutta paitsi heitä lähellä olevaan luontoympäristöön, myös siihen, miten sen saa hahmottaa tai sanallistaa. Omassa metsän kulttuuria tarkastelevassa työssäni olen törmännyt samaan (Berglund 2009), kuten on varmasti moni suomalaista metsää pohtinut (käyttämättä tämän avaamiseen kuitenkaan vaivoin suomentuvaa uudissanää, *pluriversum*).

Pluriversumin käsitteeseen sisältyy myös tärkeä paikallista luovuutta korostava piirre, joka on avuksi kun hahmotellaan kestävämmän tulevaisuuden tuottamista tai rakentamista. Escobar on kehittänyt aihetta pluriversaalin muotoilun (*pluriversal design*) teeman kautta. Sen voisi kiteyttää pyrkimykseksi rakentaa ei niinkään kestävää tulevaisuutta, kuten valtavirrassa on tapana ajatella, vaan oikeastaan kestävämpiä maailmoja – paikallisista ja silti toisistaan riippuvaisista lähtökohdista. Varsinkin tilanteissa, missä luonnon antimia on vaikea olla huomioimatta, kuten Suomen niinkutsutun metsäperiferian alueella, lupaavia aloitteita löytyy (ks. esim. Gibson-Graham ym. 2019; Mustonen & Lehtinen 2021). Muutoksen mahdollisuudet ovat kuitenkin heikentyneet kapitalistien haaliessa innovaatioiden ja riskinottojen tuomat voitot omiin käsiinsä. Tähän on vienyt paitsi resurssien puute (Moisio & Sirviö 2021), myös se, että valtavirta vähättelee tai kieltää sellaiset ideat ja toimet, joiden päämäärät eivät mahdu universaaleiksi luokiteltuihin (länsimaisiin) onnistumisen malleihin. Tilanteen korjaamiseksi ei Escobarin mukaan kuitenkaan tarvitse tai kannata ammentaa viattomiksi kuvitelluista esimoderneista traditiosta. Olisi pikemminkin pyrittävä ymmärtämään perinne, muutos ja erilaisuus toisin. Pluriversumissa on nimittäin tilaa perinteiden perinteiselle muutokselle (*“changing traditions traditionally”*) (Osorio 2019), vapaana kapitalismin kilpailuun pakottavasta ja kuluttavasta logiikasta. Escobarin (2017, 173) mukaan vaihtoehtojen kirjo on jo olemassa, niin kaupungeissa kuin maaseudullakin.

Pluriversaali ja materia

Jo aiemmin mainitsemassani Alue ja Ympäristö -lehden tekstissään Halonen (2020) tunnistaa useita kehityksen diskursseja valtavirran kehityspuheen varjoissa. Niissä metsää käytetään toimeentulon ansaintaan luonnon tarpeet huomioimalla ja tarvittaessa ”taloudellisesta maksimoinnista tinkien” (s. 58). Jälkitekollista ja jälkimodernia ajattelua taas leimaa muistikatko, jonka seurauksena luontosuhde kuvitellaan miltei materiaalittomaksi, pelkääntään tunneperäiseksi asiaksi. Tulkitsen Halosta niin, että teollisesta käytöstä riippumatta metsän kanssa elävät ihmiset keskusteleval jatkuvasti siitä mitä luontomateria on ja miten sitä tulisi arvottaa. Ehkei luontoa voi suomalaisen metsästä sukupolvien ajan elantonsa saaneen paikkakunnan tasolla edes kuvitella aineettomaksi. Tietenkin metsä, jonka käytöstä kiistellään ja jonka tulevaisuutta hahmotellaan, on aineellista. Näin ollen metsän olemassaolo ylläpitävät vuorovaikutussuhteet ja aineenvaihduntaprosessit tulevat enemmän tai myöhemmin huomioituiksi. Ne myös tunnustetaan aineellisina huolimatta siitä, saako metsästä taloudellista hyötyä vai ei. Paikallisten kokemuksessa myös jälkitekollisiksi määrittyvät luontoarvot, kuten virkistys tai kauneus, kytkeytyvät nekin materiaan (Halonen 2020, 49). Ilman metsän aineellista todellisuutta ei ole sen kauneuden kokemusta, ei sen suomaa virkistykseen lähteitä. Tätä moninaisuutta suomalaisen metsäsuhteen luonteessa voi myös tulkita pluriversaalina tilanteena, suomalaisen elämän ja maiseman teknologian lävistämästä historiasta huolimatta.

Suurissa kaupungeissa (kukoistipa niissä vihreä politiikka tai ei), elämän aineelliset lähtökohdat ovat harvoin huomion kohteena. Escobar väittää jopa, että maa (*earth*), jonka hän siis hahmottaa radikaalina ekologisena kytkeytyneisyytenä (*radical interdependence*), on karotettu kaupungista. Tämä tekee kaupungista uhan elämälle (Escobar 2019). Tämä selittää myös tarinaa kaikesta ei-kaupungiksi määrittelystä. Escobar kirjoittaa ”*kaiken maaseudun elämän; alkuperäis- ja etnisten kulttuurien; nomadien, muuttajien (engl. migrants), ja jopa tilanvaltaajien halventamisesta – kaikkien, jotka kieltäytyvät tottelemasta modernin elämisen sääntöjä?*” (Escobar

2019, 132, kirjoittajan käänös).⁷ Kenties myös Suomen metsäperiferian monimuotoiset luontosuhteet voisi hahmottaa samansuuntaisina, keskinäistä riippuvuutta tunnistavina ja hoivaavina elämisen mahdollisuuksina. Toki materian, kuten puun, voi myös yhteismitalistaa osaksi universaaliala resurssien imuria, kuten ajatus kuitupuukapitalismista vallitsevana suomalaisen metsätalouden muotona osoittaa (Kellokumpu & Säynäjäkangas 2022, tässä numerossa). Niin tai näin, aineellisuus sinänsä tuskin unohtuu resurssiperiferiaksi mielellä alueella, jossa kannot ovat usein muistutus jonnekin muualle virranneesta pääomasta.

Planetaarinen urbanisaatio ja materia

Ekologista modernisaatiota ja innovointia edistävä talouspolitiikka kuten myös ympäristöpolitiikkakin näkee kaupungistumisen pääasiassa myönteisenä asiana, tärkeänä ilmastonmuutokseen sopeutuvan maailman työkaluna (IPCC 2022). Escobar näkee kaupungin ihannoinnin kohtalokkaana virheenä, ja onhan tutkimus osoittanut urbanisaation olevan yhä intensiivisempi raaka-aineiden syöppö (esim. Kiechel 2021). Asian tätä puolta valottaa hyvin planetaarisen urbanisaation (*planetary urbanization*) käsite (Brenner 2016, 2018). Siinä kiteytyy kaupunkikeskeisen modernisaation rooli koko maapallon ympäristöä tuhoavana voimana, joka on räikeästi ristiriidassa sen kanssa, että kaupungit edelleen nähdään kapitalistisen maailmantalouden ja kaiken hyvän vetureina. Tämä meilläkin tuttu tarina tuo esiin sen, miten kaupungit pyrkivät kolonisoimaan sen minkä tarvitsevat. Analyysi mukailee Escobarin näkemystä: maaseutu tyypistyy jälkeensijäiseksi resurssiperiferiaksi ja kaupungistumisen ekologiset tarpeet unohtuvat.

Planetaarisen urbanisaation käsite on liitetty erityisesti Neil Brennerin ja Christian Schmidin tuotantoon (Brenner 2018 on oiva esittely). Käsite ei ole ongelmaton, mutta se auttaa hahmottamaan kaupunkien kasvua siivittävää keskusteluilmapiiriä. Brenner on nimittäin osuvasti huomionnut, miten kaikenlaisen kiireellisen toiminnan kehystäminen osaksi valtavaa ja valtavan merkityksellistä kaupungistumisen tarinaa on miltei automaattista. Se on samalla tavalla epäpoliittista (epäpoliittisuuden kielteisessä mielessä) kuin aiemmin omaksuttu globalisaatiotarina (Brenner 2016, luku 13). Brenner kirjoittaa universalisoivan kaupunki-ideologian syöpmisestä päätöksentekoon; ”yksinkertaistamisprojekteista”, joita talousvaikuttajat ja rakennussektori ovat aggressiivisesti edistäneet. Heille kaupungit – globaaleina, fiksuina, luovina, kestävinä, ekologisina yksikköinä – ovat optimaalinen tapa varmistaa kasvun jatkuminen hegemonisen uusliberalistisen ”riistokeskittämisen” (*accumulation by dispossession*) uutena vaiheena (Brenner 2018, 2–3).

Tämä heijastuu myös luonnon ja maisemien muovautumiseen ja vaurioitumiseen. Yhä useampi ehkä jo tunnistaa rakennussektorin talutuksessa etenevän urbanisaation ahneen aineellisuuden, sen valtavan materiaalien tarpeen, joka myllertää maisemia ympäri maailman, mutta tätä harvoin kytketään elinkeino- tai aluepolitiikkaan. Brenner kuvaa tilanteen pitkää historiaa, sitä kuinka pääoman keskuksissa rakennettiin ylöspäin ja ei-kaupunkien annettiin rapistua. Prosessit olivat tietenkin intiimisti toisiinsa linkittyneet, syrjäseutujen maisemien, ekosysteemien, vesistöjen, jokien ja merten intensiivinen runteleminen oli seurausta maaseudulle annetusta roolista kaupunkien polttoaine-, maa-aines-, vesi- ja ruokatarpeiden tyydyttäjänä (Brenner 2016, 217). Suomen historiaakin voi tarkastella paitsi aineen sekä ihmisten virtaamisena maaseudulta kaupunkikeskuksiin, myös tarinana metsätaloudesta maiseman muokkaajana.

Kapitalismin vaatiman infrastruktuurin rakentaminen on siis vaatinut ekologisten prosessien yksinkertaistamista, aihe josta suomalaisessa metsäkeskustelussa on puhuttukin. Uskallan myös ennustaa, että kaupunkiympäristön aineellisuus tulee lähitulevaisuudessa nousemaan tärkeäksi kysymykseksi. Nimittäin viime vuosien kaupungistuminen on tarvinnut

⁷ ”... all forms of rural life; indigenous and ethnic culture; nomads, migrants, and even squatters who refuse to abide by modern rules of inhabitation.”

häkellyttäviä määriä maa-ainesta ja maisemien nopeaa myllerrystä. Erityisesti betonin globaali kysyntä on niin valtavaa, että asiaa sanoittamaan on pitänyt keksiä uusi termi, hyper-ekstraktivismi (*hyper-extractivism*), suomennettuna ehkä kiihdytetty louhinta. Kaupungistuminen lisää myös inhimillisen työn kysyntää ja on siten riippuvainen työperäisen muuton mahdollisuuksista. Kaupungistuminen tuottaakin syvävaikutteisia siirtymiä (*displacements, expulsions*) aluejärjestelmään: kaupunkeihin kytkeytyneet yhteisöt kärsivät hajoamispaaineiden alla ja niihin kohdistuu systeemistä väkivaltaa, alikäytettyjä tiloja täytetään ja kaupallistetaan, maata ja eliöyhteisöjä rikotaan, ja usein koko siirtymäprosessia leimaa kansainvälisesti toimivien rakennusalan tuotantoketjujen korruptio (Kiechel 2021, 118). Viime kädessä, kuten metsätaloudesta vaurastuneessa Suomessa, kapitalismin alkulähteet löytyvät oikeastaan resursseja vieviltä seuduilta, joissa tämä historia materialisoituu maisemassa.

Kaupunkien tiivistämisen ja asuntotuotannon vaatima luonnonvarojen kulutus on mahdollista tunnistaa ilman erityisosaamistaakin. Digitalisaation aineellisuutta on sen sijaan vaikeampi tunnistaa, koska tietotekniikka voidaan muotoilla ja sijoittaa varsin huomaamattomaksi osaksi niin ympäristöä kuin kokemuksiakin. Digitaalisen infrastruktuurin arkaluontoinen rooli turvallisuuspolitiikassa puolestaan monimutkaistaa sen tutkimusta. Luvattu kätevyys ja helpous niin kuluttajien arjessa kuin julkisen vallan hankkeissa kuitenkin peittävät alleen paitsi epäoikeudenmukaisten käytänteiden leviämisen (kuten dataoikeudenmukaisuusliike muistuttaa; Costanza-Chock 2020), myös digitalisaation valtavan materiaalien tarpeen. Tietokoneistumisen historiaa kriittisesti tarkastelevassa artikkelissaan Nathan Ensmenger (2018) valottaa sektorin järkyttävän voimallista fyysistä vaikutusta, mutta myös alan puolestapuhujien miltei viekasta kykyä esittää digitalisaatio ikään kuin paikasta ja aineesta vapaana toimintana, eteerisenä ”pilvenä”. On oleellista, että jo julkaisuvuonna 2018 bitcoinien käyttö (olemassaolo) kulutti suunnilleen saman verran sähköä kuin Irlanti tai Tanska (Ensmenger 2018, S15). Ensmenger kommentoi kriittisesti myös ”Piilaakson” maantiedettä, sillä hypetyksestä huolimatta raaka-aineiden kulutus, sopivan hintaisen ja sopivasti koulutetun työvoiman saatavuus, verolliset edut ja ilmastolliset olosuhteet ovat edelleen paikkaan sidottuja. Piilaakson hankkeet käyttävät tilaa ja elämää varsin kouriintuntuvain tavoin, vaikka ne olisi kuinka onnistuttu esittämään – ja näkemään – kategorisesti erilaisina ja ehdottomasti parempina (puhtaampina) kuin likaisen teollisen aikakauden edeltäjänsä (Ensmenger 2018, S20).

Urbanisaatio ja tietotalous yhdessä ovat valtava taakka, jota universaali katsanto pitää vääjäämättömänä. Se miten kaupungistuminen sanoitetaan vaikuttaa myös pluriversaaliin konkretiaan.

Näkökulmia Suomeen

Palataan Suomen metsäpolitiikan jännitteisiin. Uskon, että niiden kanssa eläminen ja pyrkimyksemme ratkaista niitä onnistuu paremmin, jos ohjaamme kehitystämme omista lähtökohdistamme käsin. Se ei tarkoita modernin historiamme kieltämistä, mutta sen se vaatii, että tilallisina esiintyvät tarinat, joissa kaupunki ja maaseutu on irrotettu toisistaan ja asetettu vastakkain, nähdään kriittisessä ja ennen kaikkea itsekriittisessä valossa. Siinä työssä Escobarilla olisi annettavaa. Väitän, että paitsi pienten paikkakuntien näkemykset, myös suurten urbaanien tiivistymien näkökulmat ja -harhat näkee tarkemmin, jos ottaa vakavasti pluriversumin – tai jonkin vastaavan modernille vaihtoehtoisen tarinan – suomat mahdollisuudet.

Käytän Helsinkiä esimerkkinä. Suunnilleen vuodesta 2017, kun helsinkiläiset alkoivat havahtua uudella tavalla aggressiiviseen ja konfliktintäyteiseen kaupunkisuunnittelu- ja rakennuspolitiikkaan⁸, alkoi myös selvitä, että suomalainen kaupunkitila kiinnostaa

8 Berglund ja Julier (2020) tarjoavat yhden akateemisen näkökulman. Mediassakin huomiota saanut Hautajärvi ym. (2021) lähtevät rakennushistoriasta

kansainvälistä pääomaa, ja että Suomi osallistuu monin tavoin planetaariseen urbanisaatioon. Kiinteistösijoittajien sanottiin jopa ”rynnivän” Suomen kiinteistömarkkinoille (Erkkilä 2019). Samalla suuremmat kaupunkimme, etunenässä Helsinki, pysyvät vahvasti ekologisen modernisaation ja erityisesti amerikkalaisen onnistumisen mallin pauloissa. Kilpailun jatkuva kiristyminen on yhtä kuin sen tunkeutuminen kaikkeen ja kaikkialle helsinkiläiseen kaupunkitilaan. Näin vaikka kehityksen piti olla aineetonta. Ristiriita on huomioitu, kansalaiset tekevät paikallistoiminnan ja arkielämän puitteissa jatkuvasti pienempiä ja suurempia aloitteita, joita eivät ohjaa valtavirrasta tutut kilpailuun pohjautuvat menestyksen kriteerit. He siis kehittävät vaihtoehtoisia käytäntöjä ja uskottavampia tarinoita niin, että toisin ajattelemista, näkemistä ja tekemistä on jo varsin helppo löytää, muun muassa vertais- ja naapurituen verkostoja, kaupunkiviljelyä ja muuta yhteisöllistä toimintaa. *Status quon* ajatuksellisesta näennäisuniversaalisuudesta voi koettaa irtautua myös heterodoksisen, siis moniäänisen taloustutkimuksen avulla (Gibson-Graham ym. 2019). Siihen sisältyy usein myös toimintaa, vaikkapa solidaarisuustalous- ja yhteismaakokeiluja, kuten esimerkiksi Untame-podcast⁹ asian kiteyttää (ks. esim. Untame-podcast 2022). Näissäkin näkyy Escobarin pluriversaalin tunnusmerkit, elämää kannattelevan vastavuoroisuuden arvostaminen ja kasvuideologiasta poikkeavat onnistumisen määritelmät.

Palaan vielä Maija Halosen, joka osoittaa myös jälkiteollisen Suomen elävän oleellisesti monimuotoisemmassa ja ennen kaikkea aineellisemmassa suhteessa metsänsä kuin mitä tyyppi sanapari ”Suomen metsätalous” taakseen kätkee. Ovathan metsätalouden tarpeista lähteneet maiseman muokkaukset tuottaneet monenlaiseen ”käyttöön” ja eri tavoin arvoitettavissa olevia maa-alueita ja kokemuksia (Halonen 2020, 61). Omat vielä keskeneräiset huomioni kainuulaisen luontosuhteen ajankohtaisista piirteistä ovat samansuuntaisia.¹⁰ Metsien taloudellisen merkityksen kytkös monikäyttöisyyteen ja moniarvoisuuteen tuntuisi myös olevan erittäin vahva tilanteessa, jossa biotalouden mahdollisuudet esittäytyvät edelleen epämääräisinä (Ahlqvist & Sirviö 2019). Kaupunkien kasvua siivittävässä puheessa kestävydestä sanan vakavassa mielessä tuskin voi edes puhua. Mitä todennäköisimmin, urbaanille tyypilliset muistikatkokset ja globaaleiksi onnistujiksi itsensä kuvittelevien toimijoiden ajatusharhat vaikeuttavat myös uudistumiskykyisten – siis kestävien – elämänmuotojen kehittämistä. Vastaavasti aineen ja paikan todellisuuksien kanssa painiskelevilla, perifeerisiksi kutsutuilla, ehkä perinteisesti metsätaloudesta riippuvaisemmilla paikkakunnilla on todennäköisesti sekä mielikuvituksellisempi että realistisempi ote.

On väliä, miten tarinoimme itsestämme.¹¹ Escobar viittaa toisinaan sivistykselliseen kriisiin, jota voi ajatella kenties yhteisten tarinoiden hajoamisena. Aikamme onkin jonkinlainen *interregnum* tai väliaika – olemme länsimaissa ikään kuin eksyksissä tarinoiden välillä. Vanhat tarinamme eivät enää päde, uusia on harvassa ja niistä kiistellään kovasti. Vanhasta ei myöskään ole helppo päästää irti, varsinkaan niiden, jotka sen myötä ovat eniten voittaneet (Malm & The Zetkin Collective 2021).

Kestävyyskriisin vallitessa onnistuminen olisi mielekkäämpää arvioida kokonaisvaltaisemmin ajallisen ja paikallisen vuorovaikutuksen valossa, ja myös kaikenlaisten riippuvuussuhteiden kunnioittamisen hengessä, eikä antaa globaalin ja materiaalisesti epämääräisen menestystarinan kaapata kaikkea huomiota. Tässä mielessä sellaiset käsitteet kuin metsäpolitiikka ja metsätalous ovat kenties jopa avuksi. Vaikka ne polveutuvat modernin aikakauden harhaisista abstraktioista, uusintavatkin niitä, toisin kuin paljon hoetut termit urbanisaatio ja kaupungistuminen, ne sisältävät ainakin rippeitä elämää kannattelevasta vuorovaikutteisuudesta. Niin kauan kun Suomessa tarinoidaan ja kiistellään metsästä, on ainakin toivoa, että tilan ja aineen monet muodot, ja niiden ehdoton tärkeys elämän ylläpitämiselle, muistuvat kaupunkilaisenkin mieleen.

⁹ Untame-kollektiivin kantavat voimat ovat Galina Kallio ja Eeva Houtbeckers.

¹⁰ Oulun yliopiston yliopistotutkijana CONTOURS-hankkeessa (2022), joka tutkii luontomatkailla.

¹¹ Lainaan tieteeskirjailija Ursula Le Guin’ia (2019), joka kirjoitti osuvasti ja pluriversumin ajatusta myötäilevästi.

Kiitokset

Kirjoitus perustuu osittain CONTOURS: Conservation, Tourism, Remoteness -hankkeeseen (rahoittajina ERA.Net RUS Plus RUSST2019-055 ja Suomen Akatemia 3444717). Sen lisäksi kiitän kesäkuussa 2022 Joensuussa Nordic Geographers Meeting -konferenssin ”Forests and capital in the urbanizing Nordics” -työryhmään osallistuneita, sekä erityisesti Eijja Meriläistä ja Ari Lehtistä, joiden korvaamaton apu on parantanut sekä argumentointia että kieliasua.

Lähteet

- Ahlfvist, T. & Sirviö, H. (2019) Contradictions of spatial governance: Bioeconomy and the management of state space in Finland. *Antipode* 51(2) 395–418. <https://doi.org/10.1111/anti.12498>
- Alasuutari, P. (2004) Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? *Yhteiskuntapolitiikka* 69(1) 3–16. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116971>>.
- Berglund, E., & Julier, G. (2020) Growth in WEIRD Helsinki: Countering Dominant Urban Politics and its “Green” Pretensions. *Sociální studia/ Social Studies* 17(1) 13–31. <https://doi.org/10.5817/SOC2020-1-13>
- Brenner, N. (2016) Critique of urbanization: selected essays. *Bauwelt Fundamente* 156. <http://dx.doi.org/10.1515/9783035607956>
- Brenner, N. (2018) Debating planetary urbanization: For an engaged pluralism. *Environment and Planning D: Society and Space* 36(3) 570–590. <https://doi.org/10.1177/0263775818757510>
- Connerton, P. (2009) How modernity forgets. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627187>
- CONTOURS (2022) CONTOURS: Conservation, Tourism, Remoteness -tutkimushankkeen kotisivut. <<https://contours.fi/>>. 13.12.2022.
- Costanza-Chock, S. (2020) Design justice: Community-led practices to build the worlds we need. The MIT Press.
- Ensmenger, N. (2018) The environmental history of computing. *Technology and culture* 59(4) S7–S33. <http://doi.org/10.1353/tech.2018.0148>
- Escobar A. (1995) *Encountering development: the making of the third world*. University Press.
- Escobar, A. (2017) Designs for the pluriverse: Radical interdependence, autonomy, and the making of worlds. Durham and London, Duke University Press.
- Escobar, A. (2019) ‘Habitability and design: Radical interdependence and the re-earthing of cities’. *Geoforum* 101 132–140. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.01.004>
- Erkkilä, J. (2019) Kansainväliset kiinteistösijoittajat rynnivät Suomen kiinteistömarkkinoille. Salkunrakentaja 21.9.2019. <<https://www.salkunrakentaja.fi/2019/02/kansainvaliset-kiinteistosijoittajat-rynnivat-suomen-kiinteistomarkkinoille/>>. 29.11.2022.
- EXALT Initiative (2021) Arturo Escobar – Why are communities key to transforming the world. EXALT Podcast 25.6.2021. <<https://anchor.fm/exalt-initiative/episodes/Arturo-Escobar---Why-are-communities-key-to-transforming-the-world-e13bp5a>>. 30.11.2022.
- Ghosh, A. (2021) *The Nutmeg’s Curse. Parables for a Planet in Crisis*. University of Chicago Press.
- Gibson-Graham, J. K., Cameron, J., Healy, S. & Talvikallio, E. (2019) *Elävä talous: Yhteisen tulevaisuuden toimintaopas*. Vastapaino, Tampere.
- Halonen, M. (2020) Jälkitekolliset luontoarvot ja materialismit metsätalouden muokkaamassa maisemassa. *Alue ja Ympäristö* 49(2) 44–65. <https://doi.org/10.30663/ay.94540>
- Hautajärvi, H, J. Heikonen, P. Kummala & T. Tuomi (toim.) (2021) *Kenen Kaupunki? Helsingin kaupunkisuunnittelu ja kulttuuriympäristö törmäyskurssilla*. Docomomo Finland/Suomi, ICOMOS, Rakennustaiteen seura, Rakennusperintö-SAFA.
- IPCC (2022) Summary for Policymakers (H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, M. Tignor, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem (toim.). Teoksessa H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (toim.) *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* 3–33. <https://doi.org/10.1017/9781009325844.001>
- Kellokumpu, V. (2021) Depoliticizing urban futures: visionary planning and the politics of city-regional growth. *Regional Studies*. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1980206>
- Kellokumpu, V. & Säynäjäkangas, J. (2022) Pääoma hakkuuaukealla: kuitupuukapitalismi metsätalouden tendenssinä. *Alue ja Ympäristö* 21–45. <https://doi.org/10.30663/ay.120651>
- Kiechel, V. (2021) Extractivism and the built environment: Violence and other social consequences of

- construction. Teoksessa Shapiro, J. & McNeish, A. (toim.) *Our Extractive Age: Experiences of Violence and Resistance*. Routledge.
- Le Guin, U. (2019) The Operating Instructions. Uudelleenjulkaisu teoksesta *Words Are My Matter: Writings on Life and Books*. The Dewdrop 27.9.2019. <<https://thedewdrop.org/2019/09/27/ursula-le-guin-and-the-importance-of-imagination>>. 30.11.2022.
- Malm, A. & The Zetkin Collective (2021) *White skin, black fuel: on the danger of fossil fascism*. Verso.
- Massey, D. (2005) *For Space*. SAGE Publications.
- Moisio, S. & Sirviö, H. J. (2021) Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra* 133(3) 113–127. <https://doi.org/10.30677/terra.100115>
- Mustonen, T. & Lehtinen, A. A. (2021) Endemic renewal by an altered boreal river: community emplacement. *Climate and Development* 13(9) 807–815. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1080/17565529.2020.1870424>
- Osorio, A. G. (2019) Comunalidad. Teoksessa Kothari, A., Salleh, A., Escobar, A., Demaria, F., & Acosta, A. (toim.) *Pluriverse: A post-development dictionary* 130–133.
- Pandian, A. & Yamada, S. (2020) Imaginative Ecologies and the Possibilities of Anthropology. An Interview with Anand Pandian (Interviewer: Shoko Yamada). *Ékritis, More-Than-Human* Vol. 6, 19.11.2020. <<https://ekritis.jp/en/2020/11/3922>>. 30.11.2022.
- Stengers, I. (2018) *Another science is possible: A manifesto for slow science*. Polity, Cambridge, UK.
- Stoddard, I., Anderson, K., Capstick, S., Carton, W., Depledge, J., Facer, K., ... & Williams, M. (2021) Three Decades of Climate Mitigation: Why Haven't We Bent the Global Emissions Curve? *Annual Review of Environment and Resources* 46 653–689. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-012220-011104>
- Untame-podcast (2022) Jakso 4: Elävä maa/talous. Untame podcast: paradigmojen liikuttajat 2.6.2022. <<https://anchor.fm/untamepodcast/episodes/Jakso-4-Elv-maatalous-e1jcg4u>>. 10.12.2022.